

בס"ד

השיעור מוקדש לעילוי נשמת מנחם אביצור בן יהודה אריה ז"ל

מכת הברד

לפרשת וארא (על פי שיעור של הרב אלחנן סמט)

שָׁמִי, בְּכֹל-הָאָרֶץ. יִז עוֹדֶךָ, מִסְתּוֹלֵל בְּעַמִּי, לְבַלְתִּי, שְׁלָחֶם. יִח הַנְּנִי מִמְטִיר כְּעַת מִחַר, בְּרֹד כְּבֹד מֵאֹד, אֲשֶׁר לֹא-הָיָה כְּמֹהוּ בְּמִצְרַיִם, לְמִן-הַיּוֹם הַיּוֹסֵדָה וְעַד-עַתָּה. יִט וְעַתָּה, שְׁלַח הֵעָז אֶת-מִקְנֶךָ, וְאֵת כָּל-אֲשֶׁר לְךָ, בַּשָּׂדֶה: כָּל-הָאֲדָם וְהַבְּהֵמָה אֲשֶׁר-יִמְצָא בַשָּׂדֶה, וְלֹא יֵאָסֹף הַבֵּיתָה--וְיָרַד עֲלֵהֶם הַבְּרָד, וּמָתוּ. כִּי הִירָא אֶת-דְּבַר ה' מִעֲבָדֶי פְרַעֲה--הַנִּיֵּס אֶת-עַבְדָּיו וְאֶת-מִקְנֵהוּ, אֶל-הַבְּתִיִּם. כֹּא וְאֲשֶׁר לֹא-שָׁם לְבוֹ, אֶל-דְּבַר ה' -וַיַּעֲזֹב אֶת-עַבְדָּיו וְאֶת-מִקְנֵהוּ, בַּשָּׂדֶה. {פ}

כב ויאמר ה' אל-משה, נטה את-ידך על-השמים, ויהי ברד, בכל-ארץ מצרים: על-האדם ועל-הבהמה, ועל כל-עשב השדה--בארץ מצרים. כג ויט משה את-מטהו, על-השמים, וה' נתן קלל וברד, ותהלך אש ארצה; וימטר ה' ברד, על-ארץ מצרים. כד ויהי ברד--ואש, מתלקחת בתוך הברד: כבד מאד--אשר לא-היה כמֹהוּ בכל-ארץ מצרים, מאז היתה לגוֹי. כה ויך הברד בכל-ארץ מצרים, את כל-אשר בשדה, מאדם, ועד-בהמה; ואת כל-עשב השדה הפה הברד, ואת-כל-עץ השדה שָׁבַר. כו רק בארץ גֹשׁוֹן, אשר-שם בני ישראל--לא היתה, ברד. כז וישלח פרעה, ויקרא למשה ולאהרן, ויאמר אליהם, חטאתי הפעם: ה' הצדיק, ואני ועמי, הרשעים. כח העתירו, אל-ה', ורב, מהית קלל אלקים וברד; ואשלחה אתכם, ולא תספון לעמוד. כט ויאמר אליו, משה, פצאתי את-העיר, אפרש את-פפי אל-ה'; הקלות יחדלון, והברד לא יהיה-עוד, למען תדע, כי לה' הארץ. ל ואתה, ועבדיך: ידעתי--כי טרם תיראון, מפני ה' אלקים. לא והפשתה והשערה, נפתה: כי השערה אביב, והפשתה גבעל. לב והחטה והפסמת, לא נכו: כי אפילת, הנה. לג ויצא משה מעם פרעה, את-העיר, ויפרש בפיו, אל-ה'; ויחדלו הקלות והברד, ומטר לא-נתך ארצה. לד וירא פרעה, כי-חדל המטר והברד והקלות--ויסוף לחטא; וכבד לבו, הוא ועבדיו. לה ויחזק לב פרעה, ולא שלח את-בני ישראל: כאשר דבר ה', ביד-משה.

1. מסכת אבות פרק ה':
בעשרה מאמרות נברא העולם...
עשרה דורות מאדם עד נח...
עשרה דורות מנח עד אברהם...
עשרה נסיונות נתנסה אברה אבינו עליו השלום ועמד בכולם...
עשרה נסים נעשו לאבותינו במצרים ועשרה על הים.
עשר מכות הביא הקדוש ברוך הוא על המצרים במצרים ועשרה על הים.

2. עמוס חכם, בפירושו לספר שמות ב'דעת מקרא':
השם 'עשר מכות' אינו נמצא בתורה ולא במקרא בכלל. היסוד לשם 'מכות' נמצא בדברי ה' אל משה במעמד הסנה (ג', כ): 'וישלחתי את ידי והפיתי את מצרים', אולם בשום מקום אין התורה מכנה את האסונות שבאו על מצרים בשם 'מכות', ואף אינה מציינת את מספרם של האסונות האלה... הביטוי 'עשר מכות' כפי ששגור בפיו מקורו בפרקי אבות... ובהגדה של פסח: "אלו עשר מפות שהביא הקדוש ברוך הוא על המצרים במצרים", ושם נמנות עשר המכות על הסדר. ואף על פי שלא דיבר הכתוב על מספר המכות, ברור הוא שכוונתו ללמדנו, שבתכנית ערוכה ומחושבת הביא ה' על המצרים עשר מכות, והמספר 'עשר' הוא מעיקרי התכנית הזאת. וכיוצא בזה מצאנו גם במקומות אחרים בתורה, שלא פירש הכתוב את המספר, ואף על פי שהמספר הוא עיקר גדול להבנת העניין. כגון: עשרה דורות מאדם ועד נח, ועשרה מנח ועד אברהם; שבעים אומות בני נח, ועוד.

3. שמות ט י"ג-ל"ה:

יג ויאמר ה' אל-משה, השפם בבקר, והתיצב לפני פרעה; ואמרת אליו, כה-אמר ה' אלקי העברים, שלח את-עמי, ויעבדני. יד כי בפעם הזאת, אני שלח את-כל-מגפתי אל-לבך, ויעבדך, ובעמך--בעבור תדע, כי אין קמני בכל-הארץ. טו כי עתה שלחתי את-ידי, ואף אותך ואת-עמך בדבר; ותפחד, מן-הארץ. טז ואולם, בעבור זאת העמדתך, בעבור, הראתך את-כחי; ולמען ספר

4. הקבלת ההתראה (יח) לתיאור המכה (כד) :
 יח: בְּרַד כְּבֵד מְאֹד אֲשֶׁר לֹא הָיָה כְּמֹהוּ בְּמִצְרַיִם לְמֹן הַיּוֹם הַזֶּה וְעַד עֵתָה.
 כד: וַיְהִי בְרַד... כְּבֵד מְאֹד אֲשֶׁר לֹא הָיָה כְּמֹהוּ בְּכָל אֶרֶץ מִצְרַיִם מֵאִזְ הָיְתָה לְגוֹי.
 5. הקבלה בין תחילת הפרשה לסיומה:
 במטרת מכת ברד: (יד) בַּעֲבוּר תִּדְעַ כִּי אֵין כְּמֹנִי בְּכָל הָאָרֶץ
 במטרת הפסקתה: (כט) לְמַעַן תִּדְעַ כִּי לֹה' הָאָרֶץ.
 6. רשב"ם על "את כל מגפותי":
 "מגפותי" – מיני חבלות והכאות: אש וברד ואבני אלגביש וגופרית ושלג וקיטור.
 7. ראב"ע על "את כל מגפותי":
 הזכיר "מגפותי" בעבור הקולות והברד והמטר והאש שהתחברו.
 8. רש"י על "את כל מגפותי":
 "את כל מגפותי" – למדנו מכאן שמכת בכורות שקולה כנגד כל המכות.
 9. 'מדרש הגדול לספר שמות' (מהדורת מרדכי מרגליות, מוסד הרב קוק תשל"ו, עמ' קלג):
 ... מה תלמוד לומר "את כל"? מלמד ששקולה מכת ברד כנגד עשר מכות.
 10. שמות י" ט"ו:
 וַיֹּאכַל (- הארבה) אֶת כָּל עֵשֶׂב הָאָרֶץ וְאֶת כָּל פְּרִי הָעֵץ... וְלֹא נֹתַר כָּל יֶרֶק בְּעֵץ וּבְעֵשֶׂב הַשָּׂדֶה בְּכָל אֶרֶץ מִצְרַיִם.
 11. שמות י"ז:
 ... וְהִעֲתִירוּ לֹה' אֶ-לִקְיִכֶם וַיִּסַּר מַעְלֵי רַק אֶת הַמַּוֹת הַזֶּה.
 12. שמות י"ב ל"ג:
 וַתִּחַזַּק מִצְרַיִם עַל הָעַם לְמַהֵר לְשַׁלְּחַם מִן הָאָרֶץ כִּי אָמְרוּ כְּלָנוּ מֵתִים.
 13. שמות ט" כ"ה:
 וַיֵּד הַבְּרַד בְּכָל אֶרֶץ מִצְרַיִם אֶת כָּל אֲשֶׁר בַּשָּׂדֶה:
 (1) מֵאֲדָם
 (2) וְעַד בְּהֵמָה
 (3) וְאֶת כָּל עֵשֶׂב הַשָּׂדֶה הַכָּה הַבְּרַד וְאֶת כָּל עֵץ הַשָּׂדֶה שִׁבַּר.
 14. בין מכת הברד למכת הארבה:
 בהתראה י וְאֶכַל אֶת יֵתֵר הַפְּלִטָה
 הַנִּשְׁאָרֶת לָכֶם מִן הַבְּרַד
 בציווי ה' על הבאת המכה יב וַיֹּאכַל אֶת כָּל עֵשֶׂב הָאָרֶץ אֶת כָּל אֲשֶׁר הַשָּׂאִיר הַבְּרַד
 בתיאור המכה עצמה טו וַיֹּאכַל אֶת כָּל עֵשֶׂב הָאָרֶץ וְאֶת כָּל פְּרִי הָעֵץ אֲשֶׁר הוֹתִיר הַבְּרַד.
 15. רשב"ם בתיאורו לפסוק לב ד"ה לא נוכו:
 "להודיעך שמה שלא שיבר הברד אכל הארבה. הברד מקלקל את הקשה, והארבה אוכל את הרך".
16. שמות ט' כ"ד :
 וַיְהִי בְרַד וְאֵשׁ מִתְלַקַּחַת בְּתוֹךְ הַבְּרַד...
 17. מדרש שמות רבה (יב, כד) :
 נס בתוך נס... משל למה הדבר דומה: לשני לגיונות קשין שהיו נלחמים זה עם זה, לימים הגיע זמן מלחמתו של מלך, ועשה המלך שלום ביניהם ועשו שליחות המלך ביחד. כך, אש וברד צהובין זה לזה, כיון שהגיע זמן מלחמתה של מצרים, עשה הקב"ה שלום ביניהם והכו במצרים.
 18. ראב"ע, כ"פ ל מגפתי":
 הזכיר "מגפותי" (-בלשון רבים) בעבור הקולות והברד והמטר והאש שהתחברו. ולא ראינו שפחד פרעה בכל המכות העוברות כאשר פחד מזאת, ואמר (בפסוק כז) "ה' הצדיק".
 19. שמות ח' ד' :
 הִעֲתִירוּ אֶל ה' וַיִּסַּר הַצְּפֹרְדָּעִים מִמֶּנִּי וּמֵעַמִּי וְאֲשַׁלַּח אֶת הָעַם וַיִּזְבְּחוּ לֹה'.
 20. שמות ח' כא-כד :
 ... לָכוּ זָבְחוּ לֹא-לֵהִיכֶם בְּאֶרֶץ. וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה לֹא נִכְוֹן לַעֲשׂוֹת כֵּן... דָּרָךְ שְׁלֹשֶׁת יָמִים נִלְךְ בַּמִּדְבָּר... וַיֹּאמֶר פְּרָעָה: אֲנֹכִי אֲשַׁלַּח אֶתְכֶם וַיִּזְבְּחֶתֶם לֹה' אֶ-לֵהִיכֶם בַּמִּדְבָּר רַק הִרְחַק לֹא תִרְחִיקוּ לְלַכֵּת, הִעֲתִירוּ בְּעַדִּי.
 21. מדרש שמות רבה (יב, יט) :
 בוא וראה רחמיו של הקדוש ברוך הוא: אפילו בשעת כעסו ריחם על הרשעים ועל בהמתם... והיה מזהירן שישמרו עצמן ואת בהמתם כדי שלא ילקו בברד.
 22. מדרש תנחומא בובר (וארא כ) :
 אמרו רבותינו: בכל המכות לא אמר פרעה "ה' הצדיק" אלא במכת ברד בלבד, למה? אדם שהוא מבקש להילחם עם חברו ולנצח אותו – פתאום הוא בא עליו, והורגו ונוטל כל מה שיש לו. אבל הקב"ה אמר לפרעה "וְעַתָּה שְׁלַח הַעֲזֵ אֶת מִקְנֶךָ" וגו', באותה שעה אמר: "ה' הצדיק!"
 23. שמות י" טז-יז :
 וַיִּמְהַר פְּרָעָה לִקְרֹא לְמֹשֶׁה וּלְאַהֲרֹן וַיֹּאמְרוּ: חֲטָאתִי לֹה' אֶ-לֵהִיכֶם וְלָכֶם. וְעַתָּה, שָׂא נָא חֲטָאתִי אֶדְ הַפְּעַם וְהִעֲתִירוּ לֹה' אֶ-לֵהִיכֶם וַיִּסַּר מַעְלֵי רַק אֶת הַמַּוֹת הַזֶּה.
 24. שמות ז', ג :
 "וְאֲנִי אֶקְשֶׁה אֶת לֵב פְּרָעָה, וְהִרְבִּיתִי אֶת אֲתֹנִי וְאֶת מוֹפְתֵי בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם".
 25. שמות ח' כח :
 "וַיִּכְבַּד פְּרָעָה אֶת לְבוֹ גַם בַּפְּעַם הַזֹּאת וְלֹא שָׁלַח אֶת הָעַם"
 26. שמות ט' יב :
 "וַיִּחַזַּק ה' אֶת לֵב פְּרָעָה וְלֹא שָׁמַע אֲלֵהֶם..."
 27. שמות י', כ :
 "וַיִּחַזַּק ה' אֶת לֵב פְּרָעָה וְלֹא שָׁלַח אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל."

שהכירו סוף סוף בא-לוהי ישראל ובצדקת תביעתו מהם.

28. שמות י', כז :

"וַיִּחְזַק ה' אֶת לֵב פְּרָעָה וְלֹא אָבָה לְשַׁלְּחֵם."

29. שמות י"א, י :

"וַיִּחְזַק ה' אֶת לֵב פְּרָעָה וְלֹא שָׁלַח אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֶרְצוֹ."

30. מדרש תנחומא (וארא ג) :

"וַיִּחְזַק לֵב פְּרָעָה" – בחמש מכות הראשונות אין כתיב בהן אלא "וַיִּחְזַק לֵב פְּרָעָה". כיוון שבאו חמש מכות ולא שילח, אמר הקב"ה: מכאן ואילך, אם רצה לשלוח – איני מקבל, שכך כתיב בחמש מכות האחרונות "וַיִּחְזַק ה' אֶת לֵב פְּרָעָה".

31. שמות ט' לד-לה :

וַיִּרְא פְּרָעָה כִּי חָדַל הַמָּטֵר וְהַבָּרָד וְהַקֶּלֶת וַיִּסֹּף לְחַטֵּא וַיִּכְבַּד לְבוֹ הוּא וְעַבְדָּיו. וַיִּחְזַק לֵב פְּרָעָה וְלֹא שָׁלַח אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל...

32. הרמב"ם בהלכות תשובה (פרק ו' הלכה ג) :

אפשר שיחטא אדם חטא גדול או חטאים רבים, עד שיתן הדין לפני דיין האמת, שיהא הפרעון מזה החוטא על חטאים אלו שעשה ברצונו ומדעתו – שמונעין ממנו התשובה ואין מניחין לו רשות לשוב מרשעו, כדי שימות ויאבד בחטאו שעשה... לפיכך כתוב בתורה 'ואני אחזק את לב פרעה' – לפי שחטא מעצמו תחילה... נתן הדין למנוע התשובה ממנו עד שנפרע ממנו; לפיכך חיזק הקב"ה את לבו.

33. ספר העיקרים, מאמר ד פרק כה :

"ה' לא ימנע מן האדם טוב בחירתו חלילה"

34. ר"ע ספורנו ל"וּאֲנִי אֶקְשֶׁה אֶת לֵב פְּרָעָה" (ז', ג) :

אין ספק שלולא הכבדת הלב, היה פרעה משלח את ישראל בלי ספק, לא על צד תשובה והכנעה לא-ל-יתברך, שיתנחם מהיות מורד... אלא על צד היותו בלתי יכול לסבול עוד את צרת המכות... וזאת לא הייתה תשובה כלל. אבל אם היה פרעה חפץ להיכנע לא-ל-יתברך ולשוב אליו בתשובה שלימה, לא היה לו מזה שום מונע.

35. הרב אלחנן סמט :

מכת ברד- המכה השביעית- עשויה הייתה להיות המכה האחרונה, המכה המביאה את פרעה ואת עמו ועבדיו לחרטה אמיתית ולתשובה על חטא החזקתם בישראל בכוח בניגוד לצו ה'. לו זכה פרעה וזכה העם המצרי היו דברי הווידוי של פרעה "חטאתי הפעם, ה' הצדיק ואני ועמי הרשעים... ואשלח אתכם ולא תספון לעמד" יוצאים אל הפועל. או אז היו ישראל יוצאים ממצרים מיד לאחר ביטול מכת ברד וסיפור יציאת מצרים היה מקבל משמעות שונה ממה שיש לו כעת. התערבות ה' בהיסטוריה האנושית בסדרה של נסים גלויים השיגה את מטרתה, לא רק ביחס לישראל שיצאו מעבדות לחרות אלא אף ביחס לפרעה ולמצרים